

UYDURULİZM

Yapay zekâ çağında doğrulanmamış bilginin hak edilmemiş kesinlikle sunulması:
kavramsal bir çerçeve ve araştırma önerisi

Uydurulism: Unsupported Claims Presented with Unwarranted Certainty in the Age of Artificial
Intelligence

Ali Değişmiş | Bağımsız yazar ve dijital teknoloji araştırmacısı

29 Ekim 2026 • Sürüm 1.0 • Kavramsal ön baskı (preprint) • Hakem değerlendirmesinden geçmemiştir.

İlk kavram bildirgesi: <https://archive.org/details/uydurulizm-uydurulism-bilingual-manifesto-2026>

Öz

Bu makale, doğrulanmamış veya kanıt düzeyi yetersiz olgusal iddiaların, bu yetersizlik açıkça belirtilmeden yüksek kesinlik ve güvenilirlik izlenimiyle aktarılmasını betimlemek üzere önerilen Uydurulizm kavramını sistematik biçimde geliştirmektedir. Çalışmanın temel iddiası, olgusal hata ile ifadenin kanıtı aşan kesinlik düzeyinin analitik olarak birbirinden ayrılması gerektiğidir. Uydurulizm, kasıtlı yalanla, doğruluğa kayıtsızlıkla, üretken yapay zekâ halüsinasyonu ve aşırı güvenle kesişse de bunlardan herhangi birine indirgenmez. Makalede kavramın tanım koşulları, dışlama ölçütleri, eleştirel alt araçları olarak önerilen “uydurmasyon” ve “atmasyon”, örnek olayın sınırlılıkları ve gelecekte sınanabilecek hipotezleri açıklanmaktadır. Literatürle yapılan karşılaştırma kavramın özgünlüğünü kesin olarak kanıtlamaz; önerinin değeri, bilgi dayanağı ile iletişimsel kesinlik arasındaki uyumsuzluğu insan ve yapay zekâ söylemlerinde ortak bir çerçeveye inceleme olasılığında aranır. Çalışma, deneysel bulgu sunmayan kavramsal bir ön baskıdır.

Anahtar kelimeler: Uydurulizm; Uydurulism; epistemik ihtiyat; yapay zekâ halüsinasyonu; yanlış bilgi; kesinlik dili; güven kalibrasyonu; bilgi etiği.

Abstract

This conceptual preprint introduces Uydurulism as a critical label for the communication of factual claims with insufficient or unverified evidential support while displaying an unwarranted degree of certainty. The framework separates factual inaccuracy from the communicative mismatch between evidence and expressed confidence. Uydurulism overlaps with, but is not equivalent to, deception, indifference to truth, language-model hallucinations, or overconfidence. The article specifies necessary dimensions, exclusion criteria, and two proposed critical sub-concepts—uydurmasyon and atmasyon—and outlines a tentative coding protocol and falsifiable research hypotheses. A motivating search-result case is presented solely as an exploratory observation, not representative experimental evidence. The central contribution is a proposal for examining evidence-certainty mismatches across human and AI-mediated communication. No empirical validation or academic recognition is claimed.

Keywords: Uydurulism; epistemic vigilance; artificial intelligence hallucination; misinformation; unwarranted certainty; uncertainty communication; truthfulness.

1. Giriş ve araştırma problemi

Dijital bilgi ortamında bir iddianın ikna edici anlatımı ile doğruluğu arasındaki fark, üretken yapay zekâ sistemlerinin yaygınlaşmasıyla daha görünür hâle gelmiştir. İnsanlar da bilgisiz veya eksik bilgili oldukları konularda ayrıntılı ve kesin anlatılar oluşturabilir. Bu nedenle konu yalnızca algoritmik hata değil, daha geniş bir iletişim ve bilgi sorumluluğu sorunudur. Ji ve diğerleri (2023) ile Huang ve diğerleri (2025), doğal dil üretimi ve büyük dil modellerinin doğruluk/sadakat sorunlarını kapsamlı biçimde sınıflandırmaktadır.

Bu makalenin odak sorusu şudur: Bir iddiayı destekleyen kanıtın zayıflığı ile iddianın sunulduğu kesinlik düzeyinin uyumsuzluğu, ayrı bir kavramsal mercekle olarak yararlı olabilir mi? Yanıtın doğruluğuna ilişkin dış denetim olmadan yalnızca akıcı metne bakarak hüküm vermek mümkün değildir. Bu nedenle Uydurulizm, tüm güçlü ifadeleri değil, kanıtlarla karşılaştırıldığında hak edilmemiş kesinliği konu edinir.

2. Tanım, kapsam ve sınırlar

2.1. Çalışma tanımı

Uydurulizm: Olgusal bir iddianın, mevcut ve erişilebilir kanıtlarla yeterince desteklenmediği hâlde, bu belirsizliğin uygun biçimde açıklanmaması sonucu, iddianın doğrulanmış bilgi gibi algılanmasına elverişli bir kesinlik diliyle sunulması durumudur.

Tanım üç boyut içerir: (K) kanıt dayanağı yetersizliği veya doğrulanamama; (S) kanıtın karşılamadığı düzeyde sunumsal kesinlik; (B) bu açığın ve belirsizliğin yeterince bildirilmemesi. Üçü birlikte olduğunda Uydurulizm yönünden güçlü bir aday örnek oluşur. “Doğrulanamadı” ifadesi, otomatik olarak “yanlış” anlamına gelmez; mevcut veriyle karar verilemediği durum ayrıca kodlanmalıdır.

2.2. Ne değildir?

Kurmaca, ironi, şiir ve açıkça mizah olarak sunulan yaratıcı anlatı Uydurulizm sayılmaz. Hatalı olsa bile kaynak yetersizliğini açıklayan ihtiyatlı bir önerme güçlü aday değildir. Gerçek bir iddianın açık ve kesin üslupla aktarılması da tek başına Uydurulizm değildir; yeterli kanıtın varlığı belirleyicidir. Kavram, konuşmacının kasıtlı olarak yanıltma amacı taşıdığını varsaymaz.

2.3. Epistemik ve etik ayırım

Uydurulizm burada bir iletişim biçimi eleştirisidir; kişinin karakterine, niyetine veya ahlaki değerine yöneltilebilir teşhis değildir. İddianın doğruluğu, doğrulamanın güçlüğü ve sunumun ikna ediciliği ayrı değişkenler olarak ele alınmalıdır. Bu ayırım, hem insan konuşmalarına hem yapay zekâ çıktısına gereksiz niyet atfetmekten kaçınmayı sağlar.

3. Kuramsal arka plan ve ayrımlar

3.1. Halüsinasyon ve olgusal sadakat

Ji ve diğerleri (2023), doğal dil üretimindeki halüsinasyonlar için genel bir sınıflandırma sunar. Huang ve diğerleri (2025) olgusal doğruluk ile bağlama sadakati ayırır. Uydurulizm bu araştırmaların alternatifi değil, yanıtın kanıt temelinden daha emin gösterilmesi yönünü öne çıkaran tamamlayıcı bir mercektir. Halüsinasyon bulunmadan da bir iddianın gereğinden kesin sunulması mümkündür; halüsinasyonun bulunduğu her söylem de aynı düzeyde kesinlik içermez.

3.2. Frankfurt: doğruluğa kayıtsızlık ile fark

Frankfurt'un On Bullshit (2005) çalışması, kişinin doğrulukla kurduğu ilişkiyi ve doğruluğa karşı kayıtsızlığı tartışır. Uydurulizm ile ortaklık, anlatının doğru olup olmadığının ikinci plana düşebilmesidir. Ancak kavramımızı “doğruluğu umursamama”ya indirgemek yanlış olur. Kişi doğruluğu önemseydiği hâlde kanıtı yanlış değerlendirmiş, aceleci davranmış veya kendisine sunulan veriye gereğinden fazla güvenmiş olabilir. Dolayısıyla Uydurulizm, öznel tutumdan ziyade gözlemlenebilir kanıt-kesinlik uyumsuzluğunu inceler. Frankfurt'un kavramıyla eşdeğerlik ya da ondan mutlak kopuş iddiasında bulunulmaz.

3.3. Epistemik ihtiyat, belirsizlik ve uyum gösterme eğilimi

Sperber ve diğerleri (2010), iletişimde yanlış yönlendirilme riskine karşı epistemik ihtiyat mekanizmalarını tartışır. Shorinwa ve diğerleri (2025), büyük dil modellerindeki belirsizlik nicelleştirmesinin güçlüklerini derler. Sicilia, Inan ve Alikhani (2025) kullanıcıya katılma eğilimi ile belirsizlik tahmini arasındaki ilişkiyi inceler. Bu çalışmalar, yalnızca içerik doğruluğunun değil, güven ifadesinin ve kullanıcıyla kurulan ilişkinin de araştırılmaya değer olduğunu destekler; Uydurulizm'in doğrulandığına ilişkin doğrudan ampirik delil sunmaz.

4. “Uydurmasyon” ve “atmasyon”: iki eleştirel araç

Bu metinde günlük Türkçe kullanımın çağrışımlarından hareketle iki yardımcı terim önerilmektedir. Bunlar literatürde doğrulanmış teknik kavramlar veya bağımsız felsefe ekolleri olarak sunulmamaktadır.

4.1. Uydurmasyon: temelsiz anlatıyı örme

Uydurmasyon, yetersiz kanıt çevresinde ayrıntılı bir olay örgüsü, açıklama zinciri veya sahte bağlam oluşturulmasına verilen eleştirel addır. Özellikle gerçekte doğrulanmamış bir kitabın konusu, karakterleri ve etkileri hakkında ayrıntı eklenmesi bu örüntüyü açıklamak için örnek olabilir. Her yaratıcı kurgu uydurmasyon değildir: kurgu olduğu açıkça belirtilen anlatı bu kategorinin dışındadır.

4.2. Atmasyon: dayanağı gösterilmeyen iddiayı fırlatma

Atmasyon, yeterli kontrol yapılmadan ortaya konan kısa, iddialı ve çoğu zaman kaynaklandırılmamış bir olgusal önermeyi değerlendirmek için önerilen bir terimdir. Uydurmasyon anlatı inşasını, atmasyon ise iddianın kanıtsız biçimde ortaya atılmasını görünür kılar. İki örüntü ayrı ayrı ya da aynı metin içinde bulunabilir.

4.3. İlişki şeması

Atmasyon (dayanağı zayıf iddia) → Uydurmasyon (kanıtsız ayrıntılarla anlatı genişlemesi) → Uydurulizm riski (bunların doğrulanmış ve kesin bilgi gibi sunulması). Bu şema nedenselliği kanıtlanmış bir süreç değil, örnek çözümlemede kullanılmak üzere önerilen sezgisel bir dizilimdir.

5. Analitik model ve örnek kodlama çerçevesi

Uydurulizm'i gözlemleyebilmek için aşağıdaki üçlü kodlama önerilir. Bu protokol deneysel olarak geçerlenmemiştir; değerlendirme araştırmalarına başlangıç oluşturmayı amaçlar.

Boyut	0	1	2
K: Kanıt	Doğrulanmış	Kısmi/karışık	Desteksiz ya da çelişik

Boyut	0	1	2
S: Kesinlik	İhtiyatlı	Orta düzey	Kesin/otoriter
B: Açıklık	Belirsizlik açık	Kısmen açık	Belirsizlik gizli

K=2, S=2, B=2 olduğu durumlar güçlü aday sayılabilir; fakat bu eşik ampirik olarak doğrulanmış bir ölçek veya standart değildir. K değerinin belirlenmesi bağımsız ve güvenilir kanıt kaynakları gerektirir. Doğrulanamayan iddialarda “belirsiz” etiketi korunmalı; yanlış olduğu varsayılmamalıdır. Kodlayıcılar arası uyum, farklı konu alanları ve diller üzerinde ayrıca test edilmelidir.

6. Örnek olayın niteliği ve sınırlılıkları

Kavramın gelişiminde, Ali Değişmiş ve HEY MAŞALLAH başlığıyla ilişkili Google Arama AI Bakışı ekran görüntüleri başlangıç gözlemi olmuştur. Farklı zamanlarda ve sorgu koşullarında farklı yazar/kitap ilişkileriyle karşılaşılması, doğrulama ve kesinlik dili tartışmasını tetiklemiştir. Görüntülerin arşivlenmiş olması örneğin yeniden incelenmesine yardımcı olabilir; ancak kontrollü, temsili ve tekrarlanabilir bir deney oluşturmaz. Cihaz, sorgu biçimi, kişiselleştirme ve zaman gibi değişkenler kontrol edilmediğinden ürünün tüm sonuçlarına ilişkin çıkarım yapılamaz. Kaynak ekran görüntülerindeki özel iddialar ayrı bibliyografik doğrulama olmadan kesin yanlış kabul edilmemelidir.

7. Araştırma hipotezleri ve önerilen yöntem

H1: Kanıt düzeyi sabit tutulan düşük dayanaklı yanıtlar, kesinlik diliyle sunulduklarında ihtiyatlı sunuma kıyasla daha yüksek algılanan güvenilirlik puanı alabilir. H2: Belirsizliğin açıkça belirtilmesi, kullanıcıların doğruluk tahminleri ile gerçek doğruluk arasındaki kalibrasyonu iyileştirebilir. H3: Desteksiz ayrıntı sayısı arttıkça, gerçek doğruluk sabitken algılanan uzmanlık artabilir. H4: Kaynak bağlantısının varlığı ile kaynağın iddiayı gerçekten desteklemesi birbirinden bağımsız etki gösterebilir.

Önerilen deney tasarımı: Farklı alanlardan doğrulanabilir kısa iddialar seçilir; yanıtların dayanak düzeyi, üslup kesinliği ve belirsizlik bildirimi kontrollü olarak değiştirilir. Katılımcılar yanıtları güvenilirlik, doğruluk tahmini ve kontrol etme isteği açısından değerlendirir. Araştırmada ön kayıt, etik onay, örneklem büyüklüğü gerekçesi, kör kodlama ve hata kategorileri gerekir. Bu makalede böyle bir deney yapılmamıştır.

8. Etik değerlendirme ve olası itirazlar

Kavrama yöneltilebilecek ilk eleştiri, onun “aşırı güven”, “yanlış bilgi” ve “halüsinasyon” terimleriyle önemli ölçüde örtüşmesidir. İkinci itiraz, kanıt düzeyini ve dilsel kesinliği kültürler ve bağlamlar arasında nesnel biçimde belirlemenin güçlüğüdür. Üçüncü itiraz, bir iddianın kaynakça içermemesinin her zaman yetersiz kanıt anlamına gelmemesidir. Dördüncü itiraz, güçlü kesinlik dilinin her zaman yanıltıcı bir amaç taşımamasıdır. Bu nedenlerle Uydurulizm sözcüğü araştırma aracı olarak kullanılacaksa kişi damgalamak için değil, belirli söylem örneklerini ölçütlerle incelemek için kullanılmalıdır.

9. Sonuç

Uydurulizm, yanlış bilgi üretiminden çok bilginin dayanağı ile sunulan kesinlik arasındaki farkı adlandırmayı amaçlayan kavramsal bir öneridir. “Uydurmasyon” ve “atmasyon” bu farkın anlatı üretimi ve iddia oluşturma biçimlerini görünür kılan yardımcı eleştirel araçlar olarak düşünülmüştür. Kavramın özgünlüğü, ölçme geçerliği ve alanlar arası yararlılığı henüz gösterilmemiştir. Gelecekteki bağımsız araştırmalar kavramı daraltabilir, değiştirebilir veya gereksiz bulabilir. Akademik dürüstlük, bu olasılıkların açık tutulmasını gerektirir.

“Bilmediğini söyleyebilmek başarısızlık değil, bilginin sınırlarına gösterilen saygıdır.”

Yayın, yöntem ve çıkar çatışması beyanı

Bu çalışma Ali Değişmiş adına hazırlanan, bağımsız ve hakem değerlendirmesinden geçmemiş bir kavramsal ön baskıdır. Deneysel veri toplanmamış, insan katılımcılarla araştırma yapılmamıştır. Metnin hazırlanması ve dilsel düzenlenmesinde bir yapay zekâ asistanından yararlanılmış; nihai doğrulama, yazar beyanı ve yayım sorumluluğu insana aittir. Herhangi bir kurum veya üniversite bağlantısı ileri sürülmemektedir. Çalışmaya özgü bir finansman veya ticari çıkar çatışması bildirilmemiştir. Mevcut metin akademik kabulü, Google Akademik dizin kaydını ya da eser üzerinde hukuki tescili garanti etmez.

Kaynakça / References

1. Frankfurt, H. G. (2005). On Bullshit. Princeton University Press. <https://philpapers.org/rec/FRAOBZ>
 2. Huang, L., ve diğerleri. (2025). A survey on hallucination in large language models: Principles, taxonomy, challenges, and open questions. ACM Transactions on Information Systems, 43(2). <https://doi.org/10.1145/3703155>
 3. Ji, Z., ve diğerleri. (2023). Survey of hallucination in natural language generation. ACM Computing Surveys, 55(12), Article 248. <https://doi.org/10.1145/3571730>
 4. Shorinwa, O., Mei, Z., Lidard, J., Ren, A. Z., & Majumdar, A. (2025). A survey on uncertainty quantification of large language models: Taxonomy, open research challenges, and future directions. ACM Computing Surveys, 58(3). <https://doi.org/10.1145/3744238>
 5. Sicilia, A., Inan, M., & Alikhani, M. (2025). Accounting for sycophancy in language model uncertainty estimation. Findings of NAACL 2025, 7866–7881. <https://doi.org/10.18653/v1/2025.findings-naacl.438>
 6. Sperber, D., Clément, F., Heintz, C., Mascaro, O., Mercier, H., Origgi, G., & Wilson, D. (2010). Epistemic vigilance. Mind & Language, 25(4), 359–393. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2010.01394.x>
 7. Değişmiş, A. (2026). Uydurulizm (Uydurulism): Founding manifesto and principles [Founding manifesto]. Internet Archive. <https://archive.org/details/uydurulizm-uydurulism-bilingual-manifesto-2026>
- Önerilen atf: Değişmiş, A. (2026). Uydurulizm: Yapay zekâ çağında doğrulanmamış bilginin hak edilmemiş kesinlikle sunulması: Kavramsal bir çerçeve ve araştırma önerisi (Sürüm 1.0) [Ön baskı].